

Η ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩ, ΚΛΗΜΕΝΤΙ ΤΩ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙ

Ζῶμεν δὲ ἀριθμῶν καὶ λογισμῶν ταῦτα γὰρ σώζει βροτούς.

Ἐξ Ἐπιγράμμου ἐν Στρωμ. 5,14, Migne 9,176

Ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν περιώνυμον χριστιανικὴν Σχολὴν συμβολικὴ ἀλληγορία, τῆς ὁποίας τόσῳ δαψιλῶς καὶ εὐρέως ἐποιήσατο χρῆσιν καὶ ὁ πρῶτος ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἐδάφους ἐν συγγραφικῇ συστηματικότητι δράσας ἀρχαῖος τῆς Ἀλεξανδρείας διδάσκαλος, εὖρε θέσιν καὶ παρὰ τῇ παρ' αὐτοῦ χρησιμοποιήσει τῶν διαφόρων ἀριθμῶν. Ἡ ἀριθμολογικὴ συμβολογία ἀναμφιβόλως δὲν ἐμφανίζεται εἰς ἀξιοσημείωτον γραμμὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ χριστιανοῦ Κλήμεντος, πλὴν ὅμως δὲν εἶναι καὶ ὅλως ἀναξία προσοχῆς. Ἄν δὲ καὶ οὗτος ἀπετέλεσεν, ὡς ἐλάχιστοι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀντικείμενον βαθυτάτης ἐρεῦνης ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ ἀπόψεως¹, παρὰ τοῦτο ἔστω καὶ ἀπλῆ διάταξις τῆς συμβολικῆς ἀριθμολογίας του δὲν ἔτυχεν, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, ἰδιαιτέρου μελήματος².

Ὁμολογουμένως ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς καὶ ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς συμβολικῆς τῶν ἀριθμῶν του ἴσταιται ὑπὸ τὴν ἀμεσωτάτην ἐπίδρασιν τοῦ Ἰουδαίου Φίλωνος³, οὗχ ἦττον καὶ ἢ ἐκ χριστιανῶν ἐννοιῶν δια-

1. Ἀπεραντοτάτη εἶναι ἡ περὶ Κλήμεντος βιβλιογραφία περιεχομένη κυρίως ἐν J. Ul. Chevalier, Repertoire—Bio—bibliographie, 2. ed. Par's, 1904, t. I, col. 944—47, ²) Realencyklopädie für Protestantische Theologie u. Kirche, D. IV, S. 155. B. XXIII, S. 312, ³) Otto Bardenhever, Geschichte der Altkirchlichen Litteratur, Freiburg in Breisgau, 1903, B. II, S. b 65 κ. ἐ. Νεωτέρα δὲ παρὰ: ¹) Fr. Überwegs, Grundriss der Gedichte der Philosophie, 11. Aufl, Berlin, 1928, 2. Teil, S. 656 κ. ἐ. καὶ ²) Dictionnaire de Theologie Catholique, t. 3, p. 198 κ. ἐ.

2. Ὁ C. Siegfried, ἐν τῇ μελέτῃ του «Philo von Alexandria, als Ausleger des Alten Testaments, Jena, 1875 καὶ ἐν σελίδι 344 ποιεῖται μείαν ση μείαν τινῶν τῆς Κλημεντείου ἀριθμολογίας.

3. Ἐκ τῆς παρὰ Em. Brehier, Les idées philosophiques et religieuses de Philon d'Alexandrie, Paris, 1925, p. VII—XIV, παρατιθεμένης πληρεστέρως περὶ Φίλωνος βιβλιογραφίας, ἡ ὑπὸ Ed. Herriot μελέτῃ «Philon le Juif, Paris 1898 p. 263—71 παρέχει τὴν τελειοτέραν ἔκθεσιν τῶν περὶ ἀριθμῶν Φιλωνείων γνωμῶν.

πλοκή τῶν διὰ τῶν ἀριθμῶν συμβολισμῶν του διαφαίνεται σαφεστάτη. Ἡ Παλαιὰ δὲ Διαθήκη, παρὰ τῇ ὁποῖα τόσῳ πολυσειδῆς καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἀπαντᾶται ἡ ἰδέα περιεχομένης συμβολικῆς σημασίας ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, ἦτις κατ' οὐχὶ βεβαίως περιεργον τρόπον παρουσιάζει ὅλως ἰδιότυπον χαρακτήρα μὴ εὐνοοῦντα ἀπόλυτόν τινα σύγκρισιν πρὸς τὰς μετὰ τῶν ἀριθμῶν ἀνέκαθεν συνδεθείσας δοξασίας, τὰς ἀπαντώσας εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων λαῶν ἢ συσχετισιν πρὸς τὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀριθμολογικᾶς θεωρίας, παρίσταται καὶ αὕτη βοηθὸς ἐν τῇ συμβολολογίᾳ του. Ὁ Φίλων παρὰ τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, ἐν τοσαύτῃ καθόλου ἐξαρτήσει διατελεῖ ὁ Ἀλεξανδρινὸς συγγραφεὺς, εὐρύτατα ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς περὶ ἀριθμῶν διδασκαλίας τῶν Πυθαγορείων καὶ Στωϊκῶν¹, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν γενικώτερον χαρακτήρα τῶν Κλημεντείων συγγραφῶν, ἐξηγεῖται ἢ μὴ ἐμφάνισις παρὰ τῷ Κλήμεντι καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν συμβολισμῶν, ὡς συχνάκις παρατηρεῖται παρὰ τοῖς λοιποῖς πατράσι καὶ ἰδιαίτατα παρὰ τῷ ἱερῷ Ἀβγυοστίνῳ², ἐνθα ὀλοσχερῶς ἐκλείπει ἡ ἐξωχριστιανικὴ χροιά τῆς ἀριθμολογικῆς συμβολολογίας. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ἕως ἀδικαιολόγητον νὰ εἰκάσῃ τις, ἐφ' ὅσον σαφεστάτη ἔνδειξις δὲν ἐξάγεται ἐκ τῶν περισωθέντων Κλημεντινῶν ἔργων καὶ δὴ τῶν Ἐπιτομῶν ἐκ τῶν Θεοδοτοῦ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλία³, ὅτι οὐχὶ ἀνεπηρέαστος ἔμεινεν ὁ Κλήμης ἐπὶ τῶν ἀριθμολογικῶν ὑπαινιγμῶν καὶ διεξηγήσεόν του ἐκ τοῦ μυστηριώδους καὶ ἀκαταλήπτου Δαλεντινιανοῦ συστήματος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἄλλως τε ἀριθμολογικοῦ. Καὶ τούτου δὲ ὡς καὶ τῶν ἄλλων συστημάτων ἢ ὅλη συμβολικὴ ἐν τῇ πλέον ἀφηρημένῃ μορφῇ της συνδέεται τόσῳ στενῶς μετὰ τῶν διαφόρων ἀρχαιοτέρων συμβολικῶν θεωριῶν καὶ εἶναι γνωστόν, ὁποῖαν σημασίαν ἐν τοῖς συστήμασι τούτοις

1. Ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία περὶ τῶν συμβολικῶν ἀριθμῶν ἐν τῇ Βίβλῳ παρατίθεται ἐν ¹) Realenzyklopädie für Protestantische Theologie u. Kirche, B'. XXI, 5. 598 καὶ B. XXIV, S. 660, ²) Religion in G. schichte u. Gegenwart, 1931, 2. Aufl. B. V., S. 2068, ³) Encyclopaedia of Religion und Ethics, v. XII, p. 161.

2. C. Siegfried, ἔ. ἀ. s. 181.

3. The Catholic Encyclopaedia, v.I. 762a. Ἰδὲ καὶ De diversis quaestionibus 81, De consensu evangel. 2.4.3 κ. ἀ.

4. Ὁ O. Bardenhewer ἐν τῷ ἔργῳ του Geschichte der altkirchlichen Literatur, Freiburg. 1914, S. 62f ἀναφέρει «so sind die Excerpta ex Theodoto mehr als Dokumente des Gnosticismus zu behandeln».

ἐνέχουσιν οἱ ἀριθμοὶ ὀκτώ, δέκα, δώδεκα καὶ τριάκοντα¹. Ἄλλα καὶ ἡ ἐκ τοῦ καθαρῶς χριστιανικοῦ πεδίου ἀσκηθεῖσα ἐπίδρασις μαρτυρεῖται καταφανῶς καὶ πολλαχῶς σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαρνάβα παραληφθείσης συμβολικῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τριακόςια δέκα ὀκτῶ τῶν οἰκογενῶν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ². Ἡ Καινὴ δὲ Διαθήκη, ἐν ἣ τῶν ἱερῶν ἀριθμῶν χρησιμοποίησις περιβάλλεται βαθυτέρον τῆς συμβολικῆς σημασίας τῶν νόημα, ὡς σαφέστατα μαρτυρεῖ τὸ παρὰ τῷ πρώτῳ Εὐαγγελίῳ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Κυρίου τὸ περιέχον τρεῖς ἐπὶ δύο ἐπὶ ἑπτὰ γενεάς³, καὶ τῆς ὁποίας βαθυτάτος γνώστης ἦτο ὁ Ἀλεξανδρεὺς λόγιος χριστιανός, βοηθεῖ τοῦτον μόνον οὐχὶ σπανίως δὲ πρὸς παραλαβὴν παραδειγμάτων ἐπὶ τῶν ἀλληγορικῶν ἀριθμολογικῶν διεξηγήσεών του. Παραδόξως δὲ ἡ συμβολικωτάτη Ἀποκάλυψις δὲν παρέχει εἰς τὸν Κλήμεντα διὰ τῶν ἀριθμητικῶν συμβολισμῶν τῆς ἀφορομῆν πρὸς ἐκμετάλλευσιν ἐν τῇ συμβολικῇ τῶν ἀριθμῶν του.

Ἦδη παρατιθέμεθα κατὰ σειρὰν τοὺς περὶ ἐκάστου ἐκ τῶν παρὰ Κλήμεντι ἀναφερομένων ἀριθμῶν συμβολισμοὺς του ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἑνός. Ὁ ἀριθμὸς «εἷς» εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι εἷς καὶ μάλιστα πέραν τοῦ ἑνός καὶ ὑπέρτερος τῆς μονάδος. «Ἐν δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἑνός καὶ ὑπὲρ αὐτὴν τὴν μονάδα»⁴. Ἐπεξηγούμενος τὸ «καθὼς Σὺ, πάτερ» δὲν παραλείπει νὰ προσθέσῃ ὅτι «τὸ Σὺ μόριον, δεικτικὴν ἔχον ἔμφασιν, τὸν ὄντως μόνον ὄντα, ὅς ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, δείκνυσι Θεόν· καθ' ὧν τριῶν χρόνων ἐν ὄνομα κεῖται, ὁ ὧν»⁵. Ὁ ὑπεροτισμὸς δὲ οὗτος τοῦ ἐνιαίου ἐν τῇ θεότητι, οὐδαμῶς δὲ εἰς βάρος τῆς ἀποσαφηνισμένης παρὰ τῷ Κλήμεντι Τριαδικότητος, οὐχὶ σπανίως ἀνακύπτει⁶. Ἀκριβῶς δὲ ἔνεκα τῆς ὅλης ἰδιαιτέρας χαρακτηρηστικότητος τοῦ ἀριθμοῦ ἑνός, συμβόλου τῆς ἐνότητος ἐν τῇ συνολικότητι, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ ἔνεκα τῆς πρωταρχικότητός του, ὑπὸ καταφανῆ δὲ ἐπίδρασιν τοῦ Φίλωνος, θεωρεῖ τοῦτον ὡς τὸ σύμβολον τοῦ νοεροῦ, πνευματικοῦ κόσμου: «Κόσμον τε αὐθις τὸν μὲν νοητὸν οἶδεν ἢ βάρβαρος φιλοσοφία, τὸν δὲ αἰσθητὸν· τὸν μὲν

1. Πρβλ. F. Baur, Die christliche Gnosis, Tübingen, 1835. 5. 232.

2. Ἐπιστολὴ τοῦ Βαρνάβα 9,8, Γεν. 14, 14.

3. Ματθ. 1, 1—17.

4. Παιδ. Βιβλ. 1, Κεφ. 8, Migne 8,336.

5. Παιδ. Βιβλ. 1, Κεφ. 8, Migne 8,336.

6. Παιδ. Βιβλ. 1, Κεφ. 8, Migne 8,336 κ. ἀ.

ἀρχέτυπον, τὸν δὲ εἰκόνα τοῦ καλουμένου παραδείγματος· καὶ τὸν μὲν ἐνατίθησι μονάδι, ὡς ἂν νοητόν, τὸν δὲ αἰσθητὸν ἐξάδι»¹. Γενικῶς δὲ παρατηρεῖται, ὅτι ὅλως ἰδιαίτεραν σημασίαν διαβλέπει ὁ Κλήμης ἐν τῇ μοναδικῇ ἐνότητι ἐν τῇ ὑποκαταστατικῇ συνεκδοχῇ της ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐνιαίου ἐν τῇ θεότητι, διότι ὁ Θεὸς «ἐν τῇ μονάδι συνίστησιν οὐρανὸν ἀόρατον καὶ γῆν ἁγίαν καὶ φῶς νοητόν»², ἀλλὰ συγχρόνως «καὶ στάθμιον καὶ μέτρον καὶ ἀριθμὸς τῶν ὅλων ὑπολαμβάνεται»³. Ἄλλ' οὐκ ὀλιγώτερον συντελεῖ πρὸς τὴν ἱεροποίησιν τῆς μονάδος του, τὸ γεγονός, ὅτι ἡ προκοπὴ τοῦ δικαίου εἰς τὴν μονάδα τελευτᾷ καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως. «Εἰς μονάδα τελευτώσης τῆς τοῦ δικαίου προκοπῆς καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως»⁴.

Ἀντιθέτως εἰς τὸν ἀριθμὸν «δύο» παρέχεται μειονεκτικωτάτη θέσις, οὐχὶ δὲ βεβαίως ὑπὸ ἐπιρροὴν τῆς ἀρχαιοτέρας συμβολικότητος τοῦ ἀριθμοῦ, συμβολίζοντος τὴν γυναῖκα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μονάδα σύμβολον τοῦ ἄρρενος⁵, διότι τοῦτο θὰ ἀποτελεῖ αἰσθητοτάτην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐξόχως ἰδιαίτεραν θέσιν, τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς πρὸς τὴν γυναῖκα⁶. Ἄλλ' οὗτος ἀποτελεῖ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀριθμὸν «εἷς», πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ σύμβολον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖ τοῦτον ὡς τὸ σύμβολον τοῦ ὕλικου, τοῦ γηίνου τοῦ διαστραφέντος. Μοναδικὸν εἶναι τὸ χωρίον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκφράζεται περὶ τῆς δυάδος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ του εἰς τὴν πρώτην Καθολικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἐν κεφαλαίῳ πρώτῳ στίχῳ ἕκτῳ «Μία εἶναι», ἐπεξηγεῖ, «ἡ χριστιανικὴ ζωὴ κατὰ τὰς θείας ἐντολάς», διότι «ἡ μονὰς εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἡ δυὰς ὅμως καὶ πᾶν ὅ,τι ἐκτὸς τῆς μονάδος υφίσταται, κατὰγεται ἐκ τῆς διαστροφῆς τῆς ζωῆς»⁷.

Ὁ ἀριθμὸς «τρία» τοῦ ὁποίου ἡ συμβολικὴ σημασία ὅλως ἰδιαίτε-

1. Στρωμ. 5, 14, Migne 9,137.

2. Στρωμ. 5, 14, Migne 9,137.

3. Πρωτ. 6 Migne 8,176.

4. Στρωμ. 6, 11 Migne 9,308.

5. Meyers Lexikon, 12. B., Sp. 1666.

6. Ἀρχετοτάτη πρὸς τοῦτο ἀπόδειξις σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ ἐν Παιδ. κεφ. 4, Migne 8,260 κ. ε. περὶ τοῦ ὅτι ἐπίσης ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὁ Λόγος Παιδαγωγὸς ἐστίν, ἀναφερόμενα.

7. Adumbr. in epistolam I Joannis, Migne 9,785: «Monas namque Dei opus est, dyas autem et quidquid praepter monadem constat, ex vitae pervexitate contingit».

ραν κατέλαβε θέσιν ἀπ' ἀρχαιοτάτων, διαφόρως ἐξηγουμένη παρὰ τοῖς διαφοροῖς λαοῖς καὶ θρησκευτικοῖς συστήμασι¹, εὐρίσκει ἐν τῷ χριστιανισμῷ τὸν ἑξαγιασμὸν καὶ τὴν ἱερότητα λόγῳ τῆς πλήρους πλέον ἀποκαλύψεως τοῦ Τριαδικοῦ ἐν τῇ θεότητι καὶ ἀποτελεῖ συνδυασθεῖς οὕτως ἀρρηκτως μετὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος τὸν ἀτίμητον χριστιανικὸν θησαυρόν. Καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐχόμενος στεροτάτα τῆς περὶ Τριάδος χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ οὐδενὸς τῶν τριῶν προσώπων ἀρνούμενος τὴν προσωπικότητα², ποιεῖται εὐλαβῆ, ἀσύμβολον δὲ πλέον τὴν χρῆσιν τοῦ ἱερωτάτου ἀριθμοῦ ἐν ταῖς Τριαδολογικαῖς ἐκφράσεσίν του, ὅτι μεν ἀναφωνῶν «Ὁ θαύματος μυστικοῦ! Εἰς μὲν ὁ τῶν ὄλων Πατήρ, εἰς δὲ καὶ ὁ τῶν ὄλων Λόγος· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν, καὶ τὸ αὐτὸ πανταχοῦ»³, ὅτι δὲ νουθετῶν, ὅπως αἰνοῦντες εὐχαριστῶμεν «τῷ μόνῳ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, Υἱῷ καὶ Πατρὶ παιδαγωγῷ καὶ διδασκάλῳ Υἱῷ, σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι»⁴.

Παρὰ τὴν τοιαύτην ἔμως χρῆσιν, ἵνα μὴ λησμονήσῃ καὶ τὸν χριστιανὸν φιλόσοφον καὶ συνεπιῆς πρὸς τὰς ψυχολογικὰς θεωρίας του καὶ τὸ ἀνθρωπολογικὸν σύστημά του, ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν «τρία» ἐπὶ τῶν τριῶν ἀνθρωπίνων ἰκονοτήτων, τῆς αἰσθήσεως, τοῦ λόγου καὶ τῆς νοήσεως. «Τὸ γόμορ, φησί, τὸ δέκατον τῶν τριῶν μέτρων ἦν· ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τρία μέτρα, τρία κριτήρια μνηύεται· αἰσθητῆς μὲν αἰσθητῶν, λεγομένων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ὁ λόγος, νοητῶν δὲ ὁ νοῦς»⁵. Οὕτω δὲ ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ γνωστικός του ὀφείλει νὰ ἀπέχη τῶν κατὰ λόγον καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν καὶ τῶν κατ' αἰσθησιν καὶ ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων· «ὁ τοίνυν γνωστικός ἀφέξεται μὲν τῶν κατὰ λόγον καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν καὶ τῶν κατ' αἰσθησιν καὶ ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων⁶, οὐχὶ ἴσως μὴ διαβλέπων ἐν τῇ τριπλῇ ταύτῃ ἀπαγορεύσει ἱερομυστικὴν ὑποβλητικότητα ἐν τῇ ἡθικῇ τελειώσει τοῦ γνωστικοῦ του.

Ὁ Κλήμης δὲν ἀποφεύγει νὰ ἐκφρασθῇ καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ «τέσσαρα». Λαμβάνει δὲ εὐκαιρίαν οὐχὶ σπανίως νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ

1. H. Usener, Dreiheit (Rheinisches Museum f. Philologie, N. Folge 58, 1903.

2. Πρὸβλ. Δρ. Δημητρεσκού, Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως ὁ Προτρεπτικός πρὸς Ἑλληνας λόγος, Βουκουρέστιον 1890, σελ. 68 κ. ἄ.

3. Παιδ. 1, 6 Migne 8,300.

4. Παιδ. 3, 11, Migne 8,681.

5. Στωμ. 2, 11, Migne 8,985.

6. Στωμ. 2, 11 Migne 8,985.

ἀριθμοῦ τούτου, ὅστις ἐπίσης σπουδαιοτάτην ἀνέκαθεν παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς ἔκφρασιν διαφορῶν συμβουλισμῶν καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Θεωρεῖ ἤδη τοῦτον ἐν ἀπολύτῳ ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὸν Φίλωνα μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ «δέκα», ὡς τὸν ἀριθμὸν τῆς τελειότητος. Ὁ Ἰουδαῖος διακρίνει ἐν τινι συνίσταται ἡ-τελειότης τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν ἀναφέρων ὅτι, ὅτι εἶναι διὰ τῶν ἀριθμῶν δέκα κατὰ τὴν εὐτελέθειαν¹, τοῦτο εἶνε διὰ τὸν ἀριθμὸν «τέσσαρα» κατὰ τὴν δυνατότητα². Παρὰ τῷ Κλήμεντι δὲν ἀπαντᾶται σαφῆς καθορισμὸς τῆς ἀπόψεως του περὶ τῆς τελειότητος τοῦ ἀριθμοῦ «τέσσαρα», ὡς τοῦτο συμβαίνει διὰ τὴν δεκάδα³. Ἡ σημασία ὅμως τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ὡς συμβόλου τῆς τελειότητος προσελκύει ἰδιαιτέραν τὴν προσοχὴν του καὶ πάλιν ἀντλῶν ἐκ τῆς Φιλωνικῆς πηγῆς του ὑπομνηστικῶς, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑλληνικὴ λέξις «Θεὸς» ἐκ τεσσάρων γραμμάτων συνίσταται. «Ἄταρ καὶ τὸ τετράγραμμον ὄνομα τὸ μυστικόν, ὃ περιέκειτο οἷς μόνοις τὸ ἄδυτον βάσιμον ἦν· λέγεται δὲ Ἰαοῦ, ὃ μεθερμηνεύεται ὁ ὢν καὶ ὁ ἐσόμενος. Καὶ μὴν καὶ καθ' Ἑλληνας Θεὸς τὸ ὄνομα, τετράδα περιέχει γραμμάτων»⁴. Ὁ συμβολισμὸς δὲ οὗτος τῆς τελειότητος παρέχει εἰς τὴν τετράδα ἀγιότητα. Καὶ τοῦτο δὲν παρέρχεται τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐκφράσῃ. «Πάλιν τὸ παραπέτασμα τῆς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων παρόδου· κίονες τέσσαρες αὐτόθι, ἀγίας μήνυμα τετραδὸς διαθηκῶν παλαιῶν»⁵. Ἀγαμφιβόλως δὲ ἐν τῇ τελειότητι ταύτῃ εὐρίσκει πραγματευόμενος περὶ τοῦ παραπετάσματος τοῦ ναοῦ καὶ τὸν λόγον τῆς ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συναρμογῆς τοῦ κόσμου. «Παραπέτασμα ὑακίνθου καὶ πορφύρου κόκκου τε καὶ βύσσου πεποικίλω. Ἦνίτετο δ' ἄρα, ὡς ἡ τῶν στοιχείων φύσις ἐπέχει τὴν ἀπρόκαλυσιν τοῦ Θεοῦ· ἐξ ὕδατος μὲν γὰρ ἡ πορφύρα, βύσσος δὲ ἐκ γῆς· ὑακίνθος τε ὁμοίωται ἀέρι, ζοφώδης ὢν ὥσπερ ὁ κόκκος τῷ πυρὶ»⁶. Ὁμοίως δὲ ἐν τῇ ἀπρητισμένῃ, συνολικότητι, τὴν ὁποίαν ὑπεμφαίνει ἡ τελειότης εἶναι ὁ ἀριθμὸς «τέσσαρα», ὁ ἀριθμὸς τῶν τεσσάρων ἐποχῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ γῆ τὰ πάντα φύει καὶ τελεσφορεῖ καὶ αἵτινες ἐν τῷ ἀθροί-

1. Παραλαμβάνει τὸν Ἀριστοτελικὸν ὄρον, ὅφ' ὃν ὁ Στραβωνίτης ὑπενόει ἐν ταῖς περὶ ὕλης καὶ εἰδους δοξασίας του, τὴν μετάβασιν τῆς ὕλης ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτῆς μορφήν.

2. Περὶ τῆς κατὰ Μουσαεα κωσμοποιίας, 15. Ἰδὲ Ed. Herriot, ἔ. ἀ. σελ. 265

3. Στρομ. 6, 11 Migne 9, 305.

4. Στρομ. 5, 6 Migne 9, 57 κ. ε.

5. Στρομ. 5, 6, Migne 9, 57.

6. Στρομ. 5, 6 Migne 9, 56 κ. ε.

σματί των ἀποτελοῦσι τὸ ἔτος. «Τὰ πάντα φύει καὶ τελειοφορεῖ ἡ γῆ, ταῖς τέσσαρσιν ὥραις οἰκειομένη. Γῆς δ' οἶμαι, εἰκόνα ἢ τράπεζα (τοῦ ναοῦ) δηλοῖ, τέρσσασιν ὑπερειδομένη ποσί, θέρει, μετοπώρω, ἕαρι, χειμῶνι, δι' ὧν ὀδεύει τὸ ἔτος»¹.

Ὁ συμβολισμὸς τοῦ μετὰ φειδοῦς ἀναφαινομένου ἐν τοῖς καθόλου ἀριθμητικοῖς συμβολισμοῖς ἀριθμοῦ «πέντε» δὲν θεωρεῖται παρὰ τῷ Κλήμεντι ὡς ἄξιος μόνον περιθωριακῆς τρόπου τινὰ χρησιμοποίησεως. Ἀντιθέτως εὐρίσκει ἐν αὐτῷ τὸ σύμβολον τῆς αἰσθητικότητος τοῦ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτοῦ, διότι πέντε εἶναι αἱ αἰσθήσεις. Παρακολουθεῖ καὶ ἐν τούτῳ κατὰ πόδας τὸν Φίλωνα². Καὶ ὁ ὑμνητῆς τοῦ γνωστικοῦ, τοῦ μὴ προσανέχοντος τοῖς αἰσθητοῖς, τοῖς σαρκικοῖς, τοῖς γεώδεσι, τοῦ εἰς ἀπάθειαν θεουμένου, ἐπωφελεῖται, ἵνα διαπλέξη ἡθικὰς του ιδέας, λαμβάνει δὲ πρὸς τοῦτο πάλιν γραφικὰ παραδείγματα. Ὁ Κύριος τρέφει διὰ «πέντε ἄριων» τὰ πλήθη τοῦ ὄχλου, ἵνα ὑποδηλώσῃ, ὅτι πολλοὶ εἶναι οἱ ἐξηρητημένοι ἐκ μόνων τῶν αἰσθήσεων καὶ ἀρκοῦνται εἰς μόνην τὴν ἐκ τῶν αἰσθήσεων γνῶσιν. «Ταύτη τοι μυστικώτατα πέντε ἄρτοι πρὸς τοῦ Σωτῆρος κατακλῶνται καὶ πληθύνουσι τῷ ὄχλῳ τῶν ἀκρωμένων»³. Διὰ τοῦτο δὲ καλεῖται καὶ ὁ Υἱὸς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, διότι ὡς σαρκωθείς ἀνέλαβε σῶμα ἀντιληπτὸν διὰ τῆς πεντάδος τῶν αἰσθήσεων⁴. Εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ ἐν τῷ περιβόλῳ, τῷ πρὸ τοῦ ναοῦ, πολλοί, τοὺς ὁποίους τὸ ἐπὶ τῶν πέντε κίωνων τεταμένον κάλυμμα παρημπόδιζε. «Τὸ μὲν οὖν κάλυμμα, κώλυμα λαϊκῆς ἀπιστίας, ἐπίπροσθε τῶν πέντε τετάνυστο κίωνων, εἶργον τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ»⁵. Εὐρίσκει πάντοτε πολλὰς τοὺς εἰς τὰ αἰσθητὰ μόνον προσανέχοντας, διότι πολλὴ εἶναι ἡ λαϊκὴ ἀπιστία. Ἐγκολπιζεται τὸ ἐν τῷ θεατητῷ Πλατωνικὸν περὶ ἀμυήτων δίδαγμα⁶, διότι τοιού-

1. Στωμ. 6, 11 Migne 9,309.

2. Ὁρα Φίλωνος, Περί Ἀβραάμ Βιβλ. III, Κεφ. 29. Περί βίου Μωϋσέως, Βιβλ. III, Κεφ. 4.

3. Στωμ. 5, 6 Migne 9,57.

4. Στωμ. 5, 6 Migne 9,57.

5. Στωμ. 5, 6 Migne 9,57.

6. Πλατ. Θεαίτ. Κεφ. 12. «Σω. Ἄθροι δὴ περισκοπῶν, μὴ τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι ἢ οὐ ἂν δύνονται ἀπρὶξ τοῖν χερσίν λαβεῖσθαι, πράξεις δὲ καὶ γενέσεις καὶ πᾶν τὸ ἀόρατον οὐκ ἀποδεχόμενοι ὡς ἐν οὐσίας μέρει».

τους θεωρεῖ τοὺς μὴ γνωστικούς. «Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῇ πεντάδι τῶν αἰσθήσεων προσανέχοντες μόνη»¹.

Περὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἀριθμοῦ «ἕξ» λαμβάνει ἀφορισμὴν δις νὰ ὀμλήσῃ. Θεωρεῖ τοῦτον ὡς τὸν σύμβολον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. «Κόσμον τε αὖθις τὸν μὲν νοητὸν οἶδεν ἢ βάρβαρος φιλοσοφία, τὸν δὲ αἰσθητὸν τὸν μὲν ἀρχέτυπον, τὸν δὲ εἰκόνα τοῦ καλουμένου παραδείγματος· καὶ τὸν μὲν ἀνατίθησι μονάδι, ὡς ἂν νοητόν, τὸν δὲ αἰσθητὸν ἑξάδι»². Παραλαμβάνει τὰς Πυθαγορείους περὶ ἑξάδος θεωρίας, τίς ὁποίας καὶ παραθέτει, ἵνα κατοχυρώσῃ τὰς περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἐκδοχὴν δόξας του. «Πυθαγόρεισι ἐντεῦθεν, οἶμαι, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κατὰ τὸν προφήτην (Μωϋσέα) γενέσεως τὸν «ἕξ» ἀριθμὸν τέλειον νομίζουσι, καὶ μεσευθὴν³ καλοῦσι τοῦτον καὶ γάμον. Ὡς δ' ὁ γάμος ἕξ ἄρρενος καὶ θηλείας γεννᾷ, οὕτως ὁ «ἕξ» ἐκ περισσοῦ μὲν τοῦ τρία, ἄρρενος ἀριθμοῦ λεγομένου, ἀρτίου δὲ τοῦ δύο, θήλεος νομιζομένου γεννᾶται· δις γὰρ τὰ τρία γίνεται ἕξ»⁴. Ἄλλ' ἐπίσης καὶ αἱ γενικώταται κινήσεις, κατὰ τὰς ὁποίας πᾶσα γένεσις φέρεται, εἶναι «ἕξ» «ἄνω, κάτω, εἰς δεξιὰ, εἰς ἀριστερά, πρόσω ὀπίσω»⁵. Καὶ ἀλλαχοῦ· «Γάμος μὲν παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις, ὡς ἂν γόνιμος ἀριθμὸς, ἢ ἑξὰς καλεῖται· καὶ ἐν μὲν τῇ μονάδι συνίστησιν οὐρανὸν ἀόρατον καὶ γῆν ἀγίαν καὶ φῶς νοητόν. Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν... ἐν δὲ τῇ κοσμογονίᾳ τῇ αἰσθητῇ στερεὸν οὐρανὸν δημιουργεῖ»⁶. Πάντοτε σταθερῶς ἐχόμενος τῆς περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ Θεοῦ δόξης του οὐδέποτε παραλείπει νὰ θεωρήσῃ τὴν ἑξάδα ὡς τὸ ἐπιτυχέστερον σύμβολον αὐτῆς. Χαρακτηριστικώταται εἶναι ἡ διαπλοκὴ τοῦ ἀριθμοῦ «ἕξ» μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔνδοξον Μεταμόρφωσιν, πάντοτε δὲ καὶ ὑπὸ τὴν συμβολικὴν ἔννοιαν τῆς γενέσεως⁷. Οὐχὶ συμπτωματικὴν εὐρίσκει τὴν κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα ἀπολάβῃ τῆς ἀναπαύσεως τῆς εὐθὺς ἀκολουθοῦσης Κυριακῆς. «Καὶ ἐν τῇ ἕκτη ὁ ἄνθρωπος λέγεται πεποιῆσθαι, ὁ τῷ ἐπισήμῳ πιστὸς γενόμενος, ὡς εὐθὺς Κυριακῆς κληρο-

1. Στρωμ. 5, 6 Migne 9, 57.

2. Στρωμ. 5, 14 Migne 9, 137.

3. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 365.

4. Ὑποσημ. 94 Migne 9, 366. «Facta est haec vox ex μέσος et εὐθύς».

5. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 365.

6. Στρωμ. 5, 14 Migne 9, 137.

7. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 368.

νομίας ἀνάπαυσιν ἀπολαβεῖν»¹ οὐχὶ δὲ ἄσχετον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἡδὴ γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκει τὴν ἕκτην ὥραν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας. «Τοιοῦτόν τι καὶ ἡ ἕκτη ὥρα τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἐμφαίνει, καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἄνθρωπος»².

Οὐδενὸς ἄλλου ἀριθμοῦ ἢ συμβολικὴ εὐρίσκει τοσαύτην ἔκτασιν παρὰ τῷ Κλήμεντι, ὅσην ἢ τοῦ ἱερωτάτου ἀριθμοῦ «ἑπτὰ». Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Χριστιανὸς συγγραφεὺς ἠμιλλήθη εἰς χρησιμοποίησιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου πρὸς τὴν πρὸ αὐτοῦ φιλολογίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἢ συμβολικὴ τοῦ «ἑπτὰ» ἀπετέλει τι τὸ ἐξόχως προσφιλέσ³. Δεδεμένον ἀρρήκτως εἰς τὸ ἄρμα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Ἰουδαίου λογίου, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὁ ἀριθμὸς οὗτος καθίσταται ἀξιοσημειώτως ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως⁴, οὐχὶ ἀποφεύγων τὴν ἐπιρροὴν τῶν περὶ ὀγδοῶδος Γνωστικῶν θεωριῶν, μετὰ τῆς ὁποίας ἀδιασπᾶστος συνδέεται ὁ ἀριθμὸς «ἑπτὰ»⁵, ἀμειψιάτην δὲ τὴν ἐπαφὴν ἔχων πρὸς τὴν Βίβλον, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀστείρευτον πηγὴν του καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἢ ἑπταδικὴ ἀριθμολογία καὶ συμβολολογία εὐρίσκει προνομιοῦχον οὕτως εἰπεῖν θέσιν, θεωρεῖ καὶ οὗτος ὅλως ἐξαιρετικὴν τὴν σημασίαν τοῦ ἱεροῦ «ἑπτὰ». Εἶναι ἄλλως τε ἐκδηλωτάτη οὐχὶ βεβαίως καὶ τόσῳ παρὰ τῷ Κλήμεντι, ὅσῳ παρὰ πλείστοις ἄλλοις τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων πατέρων ἢ προσπάθεια πρὸς πολυειδῆ διεξήγησιν καὶ θεωρητικοποίησιν τοῦ τόσην καταλαβόντος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει ἀγιολογικὴν εὐαρμογὴν ἀριθμοῦ. Ἀναμφιβόλως ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς ἴσται ἐν ταῖς ἑπταδολογικαῖς ἐκφράσεσίν του καὶ ἐρμηνείαις μᾶλλον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἐξωχριστιανικῶν συμβούλων του, πλὴν ὅμως δὲν λησμονεῖ τὸν χριστιανὸν καὶ ἢ Παλαιὰ Διαθήκη ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ Ἀποκάλυψις ἐν τινι μέτρῳ παρέχουσιν εἰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν Στρωματέα τὰς ἑπταλογικὰς ἐκφράσεις καὶ συμβολισμούς των, τοὺς ὁποίους καὶ παραλαμβάνει ἀπλῶς, οἶονεὶ θέλων νὰ κοσμήῃ διὰ τοῦ ἱεροῦ ἀριθμοῦ τὰς συγγραφάς του, ἄνευ οἰασθήποτε

1. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 369.

2. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 369.

3. Ἐν τῇ *Realenzyklopädie für Protestantische Theologie u. Kirche*, B', XI, S. 310 ἰδιαιτέρον ἄρθρον ὑπὸ τὴν λέξιν «Siebenzahl, Leilige» ἐνθα καὶ ἰδιαιτέρως βιβλιογραφία.

4. Πρβ. Ed. Herriot, ἔ. ἀ. p. 267—9.

5. F. Baur, ἔ. ἀ. S. 232.

βαθυτέρας ἐπ' αὐτῶν ἐπεξεργασίας εἰ μὴ τῆς ἀπλῆς χρησιμοποίησεως πρὸς τοὺς ἐρμηνευτικοαλληγορικοὺς σκοποὺς του¹.

Ὁ ἀριθμὸς «ἐπτὰ» θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Κλήμεντος, ὡς ὁ ἀμήτωρ καὶ ἀειπάρθενος ἀριθμὸς, ἐφ' ὅσον οὔτε γεννᾶται, οὔτε γεννᾷ, ἀφοῦ ἐν τῇ δωδεκάδι οὔτε ὡς παράγων λαμβανόμενος παράγει ἕτερον ἀριθμὸν οὔτε ὁπωσδήποτε διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἄλλων σχηματίζεται. «Εἰκότως ἄρα τὸν ἐπτὰ ἀριθμὸν ἀμήτορα καὶ ἄγονον λογίζονται, τὸ Σάββατον ἐρμηνεύοντες. ...οὔτε γὰρ ἕκ τινος ἀριθμοῦ ἐπὶ τινα λαμβάνουσι γίνεται ὁ ἐπτὰ, οὔτε ἐπὶ τινα ληφθεὶς, ἀποτελεῖ τὸν ἐντὸς τῆς δωδεκάδος ἐκάτερον² ὑπὸ τὴν βασικὴν ταύτην ἐκδοχὴν εἶναι ὁ ἀριθμὸς οὗτος καὶ διὰ τὸν Κλήμεντα ὅ,τι καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλεῖ, συγγραφεῖς, ὁ ἀριθμὸς τῶν πλανητῶν «τὴν περιγειον διοικήσιν ἐπιτελούντων», τῶν ἄρκτων, «αἵτινες εἶναι ἐπτάστεροι καὶ καθ' ἕς αἱ γεωργίαι καὶ ναυτιλίαι συμπεραιοῦνται, τῆς διαρκείας τῶν διαφορῶν σεληνιακῶν φάσεων³. Ἐπτὰ ἐπίκεινται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου τὰ αἰσθητήρια ὄργανα» «δύο τὰ τῶν ὀφθαλμῶν, δύο τὰ τῶν ἀκουστικῶν πόρων, δύο τὰ τῶν μυκτήρων καὶ ἕβδομον τὸ τοῦ στόματος»⁴. Καὶ αἱ μεταβολαὶ δὲ τῶν ἡλικιῶν καθ' ἑβδομάδα γίνονται καὶ περὶ τούτου λέγει μαρτυροῦσιν αἱ Σολωνεϊακαὶ ἐλεγείαι, τὰς ὁποίας καὶ παραθέτει⁵. Ἄλλως τε καὶ ἐν ἑβδομάσι κυκλεῖται ὁ κόσμος τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φρυομένων ἀπάντων καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν γνώριζουσιν ἱερὰν καὶ οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες, ὡς ὁ Ἡσίοδος ἐπιμαρτυρεῖ⁶. Καὶ συνεχίζων πάντοτε τὸν συγγραφέα τοῦ «περὶ ἑβδομάδος» ἔργου Ἑρμιππον τὸν Βηρύτιον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀναφέρει, ὅτι καὶ ἡ ἑβδόμη εἶναι ὡς καὶ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη ἡ κρίσιμος τῆς νόσου ἡμέρα, «καθ' ἣν ἡ φύσις διαγωνίζεται πρὸς τὰ νοσοποῖα τῶν αἰτίων»⁷. Θεωρῶν δὲ περιττὸν νὰ συνεχίσῃ πλέον τὴν ἀπὸ ἐξωβιβλικῆς συγγραφῆς ἐπιταδολογίαν ἀναφέρων καὶ ἕτερα παρ' αὐτοῦ προσαγόμενα παραδείγματα διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ζητεῖ νὰ ἐξαγιασῇ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, τίθησι χριστιανικὴν, οὕτως

1. Στρωμ. 1. 21 Migne 8, 853 κ. ἐ. Στρωμ. 4, 25 Migne 8, 1368, Στρωμ. 5, 6 Migne 9, 56 κ. ἀ.

2. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 369 κ. ἐ.

3. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 372 κ. ἐ.

4. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 373.

5. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 373 κ. ἐ.

6. Στρωμ. 5, 14 Migne 9, 161 κ. ἐ.

7. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 376.

εἰπεῖν, σφραγίδα ἐν ταῖς κυριωτέραις περὶ ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδος ἐκφρασίῳ του, υἱοθετῶν τὸν περὶ ἑβδομάδος καὶ ὀγδοάδος παρὰ τοῦ ψάλλοντος Δαβὶδ παραδιδόμενον μυστικὸν λόγον. «Τὰ ἔτη ἡμῶν ὡς ἀράχνη ἐμελέτων. Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη. Εἴη δ' ἡμᾶς βασιλεύειν»¹. Καὶ προχωρῶν ἐν πλέον καθαροῦ χριστιανικοποιήσει τῆς ἑπταδολογικῆς συμβολοποιίας του θεωρεῖ τὸν ἱερὸν ἀριθμὸν ἔτι ἑξαγιαζόμενον διὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ὑπαγωγῆς τῶν πρωτογόνων τῶν ἀγγέλων ἀρχόντων. «Ἐπτα μὲν εἰσὶν ἢ τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχοντες πρωτόγονοι ἀγγέλων ἀρχοντες»². Οὕτω δύναται τις νὰ μὴ ἀρνηθῆ, ὅτι ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν λησμονεῖ τὴν κεντρικὴν γραμμὴν του καὶ ἀριθμολογῶν φιλοσοφεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀριθμοφιλοσοφῶν χριστιανολογεῖ.

Καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ «ὀκτώ» εὕρισκει τὴν εὐκαιρίαν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐκφρασθῆ καὶ συμφωνῶν μετὰ τοῦ Φίλωνος λέγει, ὅτι ὁ «ὀκτώ» εἶναι «κύβος ὁ πρῶτος, ἢ ἰσότης ἐν ἀπάσαις ταῖς διαστάσεσι, μήκους, πλάτους, βάθους»³. Ἀναφέρει δὲ καὶ τὸν λόγον, «Τὴν δὲ ὀγδοάδα κύβον καλοῦσι, μετὰ τῶν ἑπτὰ πλανωμένων τὴν ἀπλανῆ συγκαταριθμοῦντες σφαιραν, δι' ὧν ὁ μέγας ἐνιαυτὸς γίνεται, οἷον περίοδος τις τῶν ἐπαγγελμένων ἀνταποδόσεως»⁴. Ἡ ἰδιαιτέρα δὲ σημασία, ἣτις ἀποδίδεται παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, δεῖκνυται κατὰ τὸν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος γενόμενον παρ' αὐτοῦ λόγον. Ὁ Σωτὴρ ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ ὄρος μετὰ τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Ἰωάννου. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἥλλα εἶναι πλέον ἕξ πρόσωπα ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ὁ «ἕξ» παραπέμπει ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ⁵. Παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς φωνῆς, ἑβδόμης, μαρτυρεῖται ὁ Ἰησοῦς υἱὸς Αὐτοῦ καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ πρότερον κεκρυμμένη θεία Αὐτοῦ φύσις, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται καὶ ὁ ἀριθμὸς «ὀκτώ». «Ὁ Κύριος τέταρτος ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἕκτος γίνεται, καὶ φωτὶ περιλάμπεται πνευματικῶ, τὴν δύναμιν τὴν ἀπ' αὐτοῦ παραγυμνώσας, εἰς ὅσον οἷον τε ἦν ἰδεῖν τοῖς ὄραν ἐκλεγεῖσι» δι' ἑβδόμης ἀνακηρυσσόμενος τῆς φωνῆς Υἱὸς

1. Στρομ. 6, 16 Migne 9, 376.

2. Στρομ. 6, 16 Migne 9, 369.

3. Στρομ. 6, 11 Migne 9, 305.

4. Στρομ. 6, 16 Migne 9, 368.

5. Πρβλ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ «ἕξ».

εἶναι Θεοῦ, ἵνα δὴ οἱ μὲν ἀναπαύσωνται, πεισθέντες περὶ αὐτοῦ, ὁ δὲ διὰ γενέσεως, ἢν ἐδήλωσεν ἡ ἐξιάς, ἐπίσημος ὀγδοάς ὑπάρχων, φανῆ Θεός ἐν σαρκίῳ, τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος· ἀριθμούμενος μὲν ὡς ἄνθρωπος, κρυπτόμενος δὲ ὡς ἦν.¹ Ἀξιοσημείωτος, ἕως δὲ καὶ πρὸς ἀντίθεσιν τῆς γνωστικῆς ὀγδοάδος ὁ συμβολισμὸς τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν μετατίθεται ὁ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀναγεννώμενος. «Ὁν γεννᾷ ἡ μήτηρ, εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον· ὃν δὲ ἀναγεννᾷ Χριστός, εἰς ζωὴν μετατίθεται, εἰς ὀγδοάδα.»²

Ὁ ἀριθμὸς «Ἐννέα», ὁ ὀφείλων εἰς τὴν ἐκ τοῦ ἱερωτάτου ἀριθμοῦ «τρία» παραγωγὴν του, ἀπασχολεῖ καὶ οὗτος τὸν Κλήμεντα, ἀλλ' οὐδεμία παρέχεται εἰς αὐτὸν εὐκαιρία, ὅπως παρενείρη τοῦτον εἰς τὰς συμβολικὰς ἀλληγορίας του ἐπὶ τῶν ἱερῶν κειμένων. Εἶναι οὗτος διὰ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα, ὅτι καὶ διὰ τὸν Φίλωνα. Θεωρεῖ καὶ τοῦτον ὡς καὶ τὸν «πέντε» τὸ σύμβολον τῆς αἰσθητικότητος. Ἄλλ' εἰς ἐκεῖνον μὲν παρέχει τὴν τοιαύτην συμβολικότητα ἢ ὑπαρξίς τῶν πέντε αἰσθήσεων, εἰς τοῦτον δὲ ἀντιθέτως τὸ ἐννεαπλοῦν, «αἱ ἐννέα μοῖραι», τοῦ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων γενομένου ἀντιληπτοῦ, κόσμου. Ἡ γῆ, οἱ ἐπὶ τῶν πλανητῶν κύκλοι καὶ ὁ οὐρανὸς τῶν ἀπλανῶν. Ἡ ἐνάτη μάλιστα μοῖρα ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν μεταβάσεως πρὸς τὴν δεκάτην μοῖραν, ἐν τῇ ὁποία φθάνει ὁ ποθῶν ἐπὶ τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ ἐνάτῃ μοίρᾳ περατοῦται ὁ ὕλικὸς κόσμος καὶ ἐκεῖθεν ἄρχεται τὸ πνευματικὸν βασίλειον.³

Συχνοτάτην χρῆσιν ποιεῖται ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς τοῦ ἀριθμοῦ «δέκα» καὶ μάλιστα, διότι ἡ δεκαδικὴ μονὰς ἐν τῷ συνόλῳ ἀριθμητικῷ συστήματι ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν ἀποκτᾷ. Ἀποτελεῖ καὶ ἡ δεκάς ὡς καὶ ἡ τετράς τὸ σύμβολον τῆς τελειότητος. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ Φίλων ἔχων τὴν αὐτὴν γνώμην ποιεῖται ἄμεσον τὴν διάκρισιν, ἐν τῇ ὁποία συνίσταται ἡ ὑπὸ ἐκατέρου συμβολιζομένη τελειότης⁴, ὁ Κλήμης ὁμως ἐμμέσως ὑποδηλοῖ, ὅτι τούτου μὲν ἡ τελειότης ἀνάγεται ἐπὶ τὰ πνευματικώτερα καὶ ἐσωτερικώτερα, ἐκεῖνου δὲ ἐπὶ τὰ φυσικώτερα καὶ ἐξωτερικὰ. «Ἡ δεκάς δὲ ὁμολογεῖται παντέλειος εἶναι»⁵ καὶ διὰ τοῦτο «αἱ δεκάται, τοῦ τε οἴφι, τῶν τε ἱερωσίων τῷ Θεῷ προσεκομί-

1. Στωμ. 6, 16 Migne 9, 368.

2. Ἐπιτ. Π. Migne 9, 696.

3. Στωμ. 2, 12 Migne 8, 988.

4. Προβλ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τέσσαρα.

5. Στωμ. 6, 11 Migne 9, 305.

ζοντο» καὶ «ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ ἀπὸ δεκάτης ἤρχετο, παντὸς πάθους καὶ παντὸς αἰσθητοῦ διάβασις οὕσα»¹. Οὐχὶ δὲ μόνον ἐκ τῆς συνεχούσης τὸν ἄνθρωπον δεκάδος τὸ δέκατον εἶναι τὸ πνεῦμα², ἀλλὰ καὶ τὸ δεκάχορδον ψαλτήριον διὰ τοῦ τῆς δεκάδος στοιχείου φαγεροῖ τὸν Λόγον, τὸν Ἰησοῦν: «Καὶ μῆτι τὸ δεκάχορδον ψαλτήριον τὸν Λόγον, τὸν Ἰησοῦν, μὴνυει, τῷ στοιχείῳ τῆς δεκάδος φανερούμενον»³. Διὰ τὸν Κλήμεντα ὅμως, τὸν διδάσκαλον τῆς ἀκραίων Ἡθικῆς, τῆς μισούσης τοὺς οἰουσδήποτε σκοιωτισμοὺς, τῆς εἰς φῶς καὶ μόνον φῶς εὐρισκούσης τὴν ὁλόσωμον διάπλωσίν της, ἀποτελεῖ ὁ δεκάλογος, τὸ «δέκα» τῶν ἐντολῶν τὴν μὴ ἐπιδεχομένην οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν ἀπόδειξιν, περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ «δέκα» συμβολιζομένης τελειότητος. Δέκα εἶναι αἱ ἐντολαί, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐπὶ τῶν δύο πλακῶν γεγραμμένας. Ἀλλὰ καὶ τὸ ι εἶναι τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ. «Καὶ ὅπως ἡ δεκάλογος διὰ τοῦ ἰῶτα στοιχείου τὸ ὄνομα τὸ μακάριον δηλοῖ, Λόγον ὅτι τὸν Ἰησοῦν παριστῶσα»⁴.

Καὶ οἱ ἀριθμοὶ «δώδεκα» καὶ «πεντήκοντα» ἐπιδέχονται συμβολισμοὺς παρὰ τοῦ Κλήμεντος. Ὁ μὲν πρῶτος τῷ εἶναι προσφιλῆς, διότι εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν δώδεκα μηνῶν «καθ' οὗς τὰ πάντα φύει καὶ τελεσφορεῖται»⁵ ἀλλ' ἰδίᾳ ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἀποστολικοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου⁶, ὁ δὲ δεύτερος, ἀριθμὸς τοῦ πεφιλημένου του πεντηκοστοῦ Δαβιτικῶ ψαλμοῦ, εἶναι δι' αὐτὸν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀφέσεως τῆς κατὰ τὴν πεντηκοστήν⁷.

Τέλος παρὰ τοῦ Κλήμεντος ἐπαναλαμβάνεται ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ «τριακόσια δέκα ὀκτώ», τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδίων τοῦ Ἀβραάμ οἰκογενῶν. Τὸν συμβολισμὸν τοῦτον παραλαμβάνει παρὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαρνάβα⁸. «Φασὶν οὖν εἶναι τοῦ μὲν Κυριακοῦ σημείου (σταυροῦ) τύπου κατὰ τὰ σχῆμα τὸ τριακοστὸν στοιχείον (Τ), τὸ δὲ ἰῶτα καὶ τὸ ἦτα (ΙΗ) τοῦνομα σημαίνειν τὸ σωτήριον (Ἰησοῦς) μὴνύεσθαι τοίνυν, τοὺς Ἀβραάμ οἰκείους εἶναι κατὰ τὴν σωτηρίαν τοὺς τῷ σημείῳ καὶ τῷ ὀνόματι προσπεφευγότας κυρίους γεγονέναι τῶν αἰχμαλωτιζόντων, καὶ τῶν τούτοις ἀκολουθούντων παμπόλλων ἀπίστων ἐθνῶν»⁹.

Ι. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

1. Στρωμ. 2, 11 Migne 8, 988.
2. Στρωμ. 2, 11 Migne 8, 985.
3. Παίδ. 2, 4 Migne 8, 444.
4. Στρωμ. 6, 16 Migne 9, 377 καὶ Στρωμ. 14, Migne 9, 357 κ. ε.
5. Στρωμ. 6, 11 Migne 9, 309.
6. Στρωμ. 6, 11 Migne 9, 318.
7. Στρωμ. 6, 11 Migne 9, 308.
8. Ἐπιστολὴ Βαρνάβα 9, 8.
9. Στρωμ. 6, 11 Migne 9, 305.